

GULAG voltunk mostanáig...

Szűk Balázs beszélgetése Szalkai Zoltán filmrendezővel

A magyar „Indiana Jones” Gulág-sorozatával (Gulág történetek – 2005, Gyaloglás Guláfgöldön I–VI: Észak-Ural, Kolina, Sarki-Ural, Angara, Kazahsztán, Karélia – 2001–2008) az elbeszélte történetekben is a szovjet munkatáborok eltűnt és megmaradt tájaira koncentrál. Még indonéziai útja során kezébe kerültek egy volt gulágos, Rózsás János visszaemlékezései, és úgy döntött, hogy a „lágereket életét” egy-egy magyar elítélt sorsán keresztül tárja fel. Lett barátjával bejárták azokat a gyakran tiltott és megközelíthetetlen helyeket, amelyeket a túlélők elbeszéléseiből és térképeikről ismertek meg.

– *Mi volt a célja az V. Gulág filmben (Kazahsztán) a közepén kiemelt monológikus résszel? Kicsit kizökkenti ezzel a nézőt...*

– Fontos, hogy beszéljünk róla, s ne hallgassunk a múlttól! Viszont, ha visszamegyek Oroszországba, nem ezt érzem. Az emberek bizalmatlanok, még mindig félnek és nem mernek akárkinek szólni a történekről, mintha soha nem lenne vége...

– *Volt valami konkrét „kihívás”, amelynek kapcsán elkezdett a Gulág-témával foglalkozni?*

– Indonéziai utazásom során találkoztam Varlam Salamov írásaival. A novellákat olvasva nem jelentek meg előttem képek, miközben én ezeken a helyszíneken már jártam, mégis elhaladtam mellettük. Egyetlen emlékoszlop sem jelezte, hogy itt valaha emberek ezrei lelték halálukat. Először is: túlélőket kerestem. Az nem elég jó ha csak leteszem a kamerámat, és elmondják a történetüket, mert szinte csak statikus „beszélő fejekből” vannak megszerkesztve... Így jött az útifilm ötlete...

– *Miért érezte mégis magát a legalkalmasabbnak erre az utazó feladatra? Hiszen két évig egy színésszel is forgatott.*

– Sokáig én sem értettem, de éreztem, hogy én vagyok a legalkalmasabb erre, mert 14-15 éves korom környékén vallásosan hittem a kommunizmusban... A rendszerváltás után pedig rájöttem, hogy becsaptak! Részesem voltam ennek a történetnek, így hát magamra osztottam ezt a szerepet. A kamera hozzám volt erősítve, így a megszólaló emberek csak engem láttak, s nem egy kíváncsi riportert, buzgó operatőrével egyetemben. Az őszinteség kegyeltje voltam.

– *A forgatás közben szokott jegyzetelni?*

– Rögzítem az ötleteimet, de főleg a gyaloglásra koncentrálok, az egész folya-

matában élek. Pontosan úgy reagálok, mint a szereplők, mivel én nem vagyok színész, nem tudom, hogy mit fogok mondani. Nem állok meg a forgatással, ha szünetet tartok, akkor kizökkenek belőle.

Gyakran van, hogy ki sem kapcsolom a kamerát. Átlagban 4 órát szoktam felvenni, ennyire van erőm. A nap többi részében pihenek, engedélyek után járkálok, és utazom egyik helyszínről a másikra.

– *Tud-e arról, hogy a világon valaki ilyen típusú filmet és ilyen módon készíti, mint ön?*

– Manapság rengeteg útifilm készül, sőt külön tematikus csatornák menedzselik az „eladható tájakat”, de ilyen témában, mint az enyém, azt gondolom, nem történt még próbálkozás. Lehet, hogy én vagyok az első, aki ilyet készített. De ennek nincs jelentősége! Ez csak technikai dolog, ezt fel kell tölteni tartalommal, én ilyen módon tettem valami szokatlant. Utóbbi filmes díjaim mintha ennek az útkeresésnek a hitelességét és furcsa „extremitását” igazolnák vissza.

– *A magyar „Gulág-táborok” térképe is lassan kirajzolódik előttünk dokumentum- és játékfilmek segítségével (Törvényértés nélkül, Recsk 1950–53, Faludy György; Faludy portré I–II; A magyar október; Tízezer nap, Nyár a hegyen, Közös bűn, Te, rongyos élet, Laura, A szökés, Soha, sehol, senkinek). Nem lehetne ezeket körüljárni és pontos képet adni róluk? Még néhány év, és meghalnak, akik tudták az igazságot, de eddig hallgattak róla...*

– Nem biztos, hogy ez az én dolgom. Bízom benne, hogy lesznek fiatal filmek, akik ezt leforgatják, annak érdekében, hogy összeálljon ez a térkép. Meg kellene próbálni, de ha senki nem fogja, akkor majd én megcsinálom! Még van mit törleszteni!